

УМОВИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ДЕРЖАВОЮ ФІЗИЧНІЙ ОСОБІ, ЯКА ПОТЕРПІЛА ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Цивільний кодекс України в ч. 2 ст. 11 визначає завдання шкоди іншій особі підставою виникнення цивільних прав і обов'язків. Наявність шкоди є першою і обов'язковою умовою виникнення зобов'язань відшкодування шкоди. У випадку відшкодування шкоди державою фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, значення має не будь-яка шкода, яку зазнав потерпілий, а тільки шкода, що стала наслідком злочинного діяння. Цивільний кодекс України не визначає такого поняття як «шкода» і не визначає його змісту, а тому навіть у випадку вчинення кримінального правопорушення, все одно мають враховуватися цивілістично-правові визначення шкоди, оскільки відшкодування шкоди — це інститут цивільного права, незалежно від виду правопорушення (адміністративного, кримінального тощо). Тому, існуючі в цивільному законодавстві тлумачення шкоди, обсягу і розміру її відшкодування, повинні однаково застосовуватися незалежно від того, яким деліктом вони спричинені — цивільним чи кримінальним. Це впливає з природи єдиного юридичного факту, який, з одного боку, є підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності, а з іншого — до цивільно-правової відповідальності в разі заподіяння злочином майнової шкоди.

Стаття 11 Цивільного кодексу України серед підстав виникнення цивільних прав та обов'язків передбачає «заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі». Таким чином, заподіяння шкоди може породити цивільно-правове зобов'язання, в якому потерпілий виступає в якості кредитора, а заподіювач шкоди — боржника.

Зі смислу статей 1177 та 1207, а також інших статей Цивільного кодексу України про відшкодування шкоди, можна визначити такі загальні умови відшкодування державою шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення: 1) наявність шкоди; 2) протиправна поведінка — злочин; 3) наявність причинного зв'язку між злочином і шкодою, що настала, тобто шкода завдана внаслідок вчинення злочину.

В науковій літературі разом із загальними умовами відшкодування державою шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, характеризується також наявністю спеціальних умов: 1) потерпілим є фізична особа; 2) особа, яка вчинила злочин є неплатоспроможною; 3) особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, не встановлено; 4) особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, встановлена, але ухиляється від слідства, та її оголошено у розшук.

Саме правоохоронні органи держави мають здійснити заходи, щоб знайти особу, що переховується, а за невиконання цього обов'язку відповідальність має нести саме держава. Тому держава має взяти на себе обов'язок відшкодувати завдану злочином шкоду у разі, коли особа, яка скоїла злочин, встановлена, але знаходиться у розшуку, оскільки у цьому випадку потерпілий з об'єктивних причин не може розраховувати на відшкодування шкоди особою, яка скоїла злочин.

Загальні умови відшкодування шкоди можна застосовувати, у тому числі, і для відшкодування шкоди самим заподіювачем шкоди. В той же час, при наявності тільки загальних умов обов'язку відшкодувати фізичній особі шкоду, завдану злочином, у держави не виникає. На думку багатьох вчених тільки наявність загальних і спеціальних умов у сукупності дає можливість потерпілому вимагати відшкодування шкоди, завданої злочином, не від особи, яка вчинила злочин, а від держави.

Разом з тим, науковці вважають, що окрім загальних та спеціальних умов відшкодування державою фізичній особі шкоди, завданої злочином, повинні також бути умови надання такого відшкодування. Європейською Конвенцією про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів від 24 листопада 1983 року встановлено різноманітні умови надання компенсації. По-перше, згідно Конвенції компенсаційні схеми повинні встановлювати верхню межу, вище якої, та нижню межу, нижче якої збитки не будуть відшкодовуватися. Так, верхня межа може стати необхідною, оскільки компенсаційні фонди не являються безмежними, а мінімальна межа — оскільки незначні збитки можуть бути покриті й самими жертвами. По-друге, режим відшкодування шкоди може встановити строк, протягом якого приймаються звернення щодо відшкодування. Важливо щоб таке звернення було подано без зволікань після скоєння злочину для забезпечення можливості надання допомоги потерпілій особі, якщо вона відчуває фізичні чи психічні страждання, а також для встановлення та надання оцінки збиткам. По-третє, відшко-

дування шкоди може бути зменшено або скасовано з урахуванням фінансового становища заявителя. Вказане заключається в тому, що, оскільки компенсація, яка виплачується потерпілій особі від злочину за рахунок суспільних фондів, являє собою акт соціальної солідарності, вона може виявитися непотрібною у тому випадку, коли потерпіла особа або її утриманці перебувають в явно сприятливих умовах. За таких умов держава, в першу чергу, зможе виконати свої зобов'язання щодо незахищених верств населення, а також буде дотримано принцип справедливості та суспільної солідарності, так як матеріально забезпечені потерпілі мають більше можливостей для соціальної реабілітації після злочинного посягання. З іншого боку, ніщо в Конвенції не перешкоджає державам надавати компенсацію незалежно від фінансового становища жертви або її утриманців. Також відшкодування шкоди може бути зменшено або скасовано: у зв'язку з поведінкою жертви до, під час, або після вчинення злочину; якщо потерпілий втягнутий в організовану злочинність або належить до організації, яка вчиняє кримінальні правопорушення; коли таке відшкодування несумісне із сутністю правосуддя або протирічить суспільному порядку.

Вказані положення Європейської конвенції доцільно було б імплементувати в вітчизняне законодавство, адже правовий обов'язок забезпечувати внутрішні засоби правового захисту для потерпілих осіб являється невід'ємною частиною обов'язку держави забезпечувати ефективний захист прав людини.

Шимко Ф. А., здобувач кафедри цивільного права та процесу ФПМК ХНУВС

ПІДСТАВА ТА СПОСІБ ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

У цивілістичній літературі зустрічається вживання як терміну «підстави припинення зобов'язань» [1; с. 144], так і терміну «способи припинення зобов'язань» [2; с. 505]. На перший погляд, зміст цих понять особливо не відрізняється: вживання тієї або іншої категорії не змінює зміст наслідків їх застосування, а саме — припинення зобов'язань. Однак, для порівняння, ототожнювати категорії «спосіб виконання рішення